

**Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
кафедра мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії**

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ТА ПОЛІТИЧНИХ
ТЕРМІНІВ У ПОВІСТЯХ МОНОґАТАРІ ДОБИ ХЕЙАН**

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня «бакалавр»

студентки 4 курсу бакалаврату,

освітньої програми

**«Японська мова і література та переклад,
англійська мова»,**

спеціальність – 035.069 «Східні мови та
літератури (переклад включно),

перша - японська

Карина Олександрівна ЖИДЕЦЬКА

Науковий керівник:

асист. Юлія ФЕДОТОВА

«Допущено до захисту»

Протокол засідання

кафедри мов і літератур

Далекого Сходу та Південно-Східної Азії

протокол №16 від «28» травня 2025 року

завідувач кафедри ____

д.філол.н, доц. Наталя ІСАЄВА

КИЇВ

2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЛІГІЙНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ЛЕКСИКИ ДОБИ ХЕЙАН	5
1.1 Термін: його поняття, ознаки та класифікація в лінгвістиці	5
1.2 Лексико-семантичні особливості релігійної та політичної термінології та їхні класифікації.....	11
1.3 Особливості японської мови доби Хейан та джерела походження її лексики	15
1.4 Відображення релігійної та політичної термінологій у творах моноґатарі доби Хейан.....	19
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	22
РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ РЕЛІГІЙНИХ ТА ПОЛІТИЧНИХ ТЕРМІНІВ У ПОВІСТЯХ МОНОґАТАРІ ДОБИ ХЕЙАН	24
2.1 Лексико-семантичний аналіз релігійних термінів.....	24
2.2 Лексико-семантичний аналіз політичних термінів	32
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	40
ВИСНОВКИ	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	44

ВСТУП

Доба Хейан є одним з найвизначніших періодів в історії японської культури, під час якого формувалася національна літературна традиція та утверджувався новий жанр для тих часів – моногатарі. Повісті моногатарі, зокрема, «Генджі моногатарі» та «Ісе моногатарі», є своєрідним дзеркалом політичного та релігійного життя японського суспільства тих років. Дослідження релігійної та політичної термінології в таких творах дозволяє краще зрозуміти світогляд японського суспільства, його уявлення про владу структуру й мораль, а також розвиток японської мови періоду Хейан. Поширеність буддизму, синтоїзму та специфічної владної структури вплинула на формування відповідних термінів та їхнє використання.

Попри зростаючий інтерес до класичної літератури доби Хейан в українському академічному середовищі, тема використання політичної та релігійної термінології у повістях моногатарі залишається недостатньою, що й зумовлює **актуальність** нашого дослідження. Таким чином, наша тема є важливою задля поглиблення знань про лінгвістичні тенденції періоду Хейан та історико-культурний контекст тодішньої Японії.

Мета дослідження: вивчення релігійної та політичної термінології у творах жанру моногатарі періоду Хейан, її характеристика, аналіз лексико-семантичних особливостей термінів у контексті мови, культури та політичного устрою Японії тієї доби.

Завдання дослідження:

- Визначити зміст понять «термін», «термінознавство», «термінологія» та «терміносистема», а також визначити ознаки й класифікації термінів.
- Дослідити лексико-семантичні особливості релігійної та політичної термінології та їхні класифікації.
- Охарактеризувати мовну ситуацію в Японії доби Хейан, типи лексики (ваго, канго), вплив мовних джерел на формування термінів.

- Розглянути жанр моногатарі у контексті японської літератури доби Хейан і виявити його значення для дослідження релігійної та політичної термінології.
- Проаналізувати релігійні та політичні терміни в повістях моногатарі, визначити їхні лексико-семантичні особливості та зовнішні фактори впливу на їхнє формування.
- Класифікувати релігійні та політичні терміни за лексико-семантичним критерієм.

Об'єктом дослідження нашої бакалаврської роботи є релігійні та політичні термінології в повістях моногатарі доби Хейан.

Предметом дослідження виступають особливості вживання, семантика, класифікація та функціонування релігійних та політичних термінів в повістях моногатарі доби Хейан.

У нашій бакалаврській роботі ми використали такі **методи дослідження**: *описовий* (для характеристики понять «термін», «термінознавство», «термінологія» та «терміносистема», опису особливостей релігійної та політичної термінології, мовної ситуації періоду Хейан та жанру моногатарі), *лексико-семантичний* (для встановлення визначень для термінів, виявлення синонімів та полісемії), *контекстуальний* (для розгляду використання терміна в певному контексті за умови наявності полісемії).

Практичне значення полягає у можливості використання результатів дослідження для подальшого вивчення японської термінології, зокрема релігійної та політичної, для аналізу історичної лексики та для перекладу класичних творів, оскільки дослідження допомагає точніше відтворювати значення термінів, зважаючи на культуру та політичне становище Японії доби Хейан.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЛІГІЙНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ЛЕКСИКИ ДОБИ ХЕЙАН

1.1 Термін: його поняття, ознаки та класифікація в лінгвістиці

У сучасній лінгвістиці поняття «термін» не має чіткого визначення. Це пов'язано з тим, що в нього немає конкретно визначених універсальних ознак, і кожен науковець спирається на власне розуміння цього слова. Вважається, що поняття «термін» є об'єктом дослідження різних сфер та наук, тому виокремити єдину дефініцію доволі важко [Гавриленко 2022, с. 8].

Така наука, як термінознавство, виникла у 20 столітті. Її засновником вважається австрійський науковець О. Вюстер, який у 1931 р. видав працю під назвою «Міжнародне нормування мови в техніці, зокрема, в електротехніці». У ній було закладені основи термінознавства [Проценко 2011, с. 2].

Етимологічно слово «термін» походить від латинського *terminus* та грецького *τέρμα*, що мають значення «межа» або «кінець» [Остапенко, Чайка 2020, с. 105]. Оскільки сформулювати конкретну дефініцію для нього доволі важко, ми наведемо декілька для порівняння. У сучасній лінгвістиці широко використовується таке визначення: «Слово чи словосполучення, що точно позначає певне поняття, застосовуване в науці, техніці, мистецтві» [Щерба 2006, с. 1]. Це визначення дещо звужує сфери використання поняття «термін», обмежуючи його лише наведеними вище. У цій кваліфікаційній роботі ми розглядатимемо окрім політичних, також і релігійні терміни. Однак релігія не відноситься ні до науки, ні до техніки, ні до мистецтва.

Трактувати поняття «термін» можна і наступним чином: «Термін – це мовний знак, що співвідноситься з поняттям і предметом певної професійної сфери та на основі цього співвідношення входить до певної терміносистеми як її невід'ємний елемент» [Щерба 2006, с. 2]. Ця дефініція розширює можливі сфери

використання слова «термін». Словосполучення «професійна сфера» не надто звужує межі його функціонування.

Також можна навести таке визначення: «Термін – це лексична одиниця певної мови покликана для спеціальних цілей. Термін позначає конкретне, абстрактне чи загальне поняття теорії певної спеціальної галузі знань або діяльності» [Гавриленко 2022, с. 8]. Подана дефініція охоплює різні типи понять (конкретне, абстрактне чи загальне), та вказує на відмінність термінів від загальноживаних слів («покликана для спеціальних цілей»). Вона найбільше розширює межі функціонування поняття «термін».

Український науковець І. С. Квитко на базі існуючих дефініцій вивів власну: «Термін – це слово чи словесний комплекс, що співвідноситься з поняттям певної організованої галузі пізнання (науки, техніки), що вступають у системні відносини з іншими словами та словесними комплексами й утворюють разом з ними в кожному окремому випадку та в певний час замкнену систему, яка характеризується високою інформативністю, однозначністю, точністю та експресивною нейтральністю» [Воронова 2017, с. 9]. У цьому визначенні можна помітити, що І. С. Квитко виділяє ознаки (висока інформативність, однозначність, точність, експресивна нейтральність), які він вважає притаманними термінам. Хоч в термінів нема чітко визначених ознак, і спосіб розмежування термінів від загальноживаних слів відрізняється в працях різних дослідників, певні ознаки є такими, що їх виділяють переважна більшість науковців, які досліджують термінологію. Про це йтиметься нижче.

За Великим тлумачним словником сучасної української мови визначення терміна таке: «Слово чи словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо» [Воронова 2017, с. 10]. Ця дефініція дещо схожа на ту, яку ми розглядали першою, однак у ній наведено більше галузей, у яких існують терміни.

Одним з останніх визначень терміна в українському мовознавстві стало визначення сформульоване О. Д. Пономарівим у своїй праці «Стилістика сучасної української мови»: «Це одиниця історично сформованої термінологічної системи, що визначає поняття та його місце в системі інших понять, виражається словом або словосполученням, служить для спілкування людей, пов'язаних єдністю спеціалізації, належить до словникового складу мови і підпорядковується її законам» [Пономарів 2000, с. 91]. Ця дефініція вказує на залежність терміна від терміносистеми, та вказує на його функції.

Отже, на базі попередніх визначень є можливість сформулювати власне: термін – це слово чи словосполучення, що існує в певній терміносистемі та позначає поняття спеціальної галузі знань або діяльності.

Іншим важливим поняттям в термінології, яке необхідно розглянути, є «терміносистема». Це галузеві термінології, системність яких зумовлена логічними та мовними зв'язками. Логічні зв'язки свідчать про необхідність системного взаємозв'язку термінів у межах певної терміносистеми. Мовні зв'язки між ними виникають через те, що терміни є одиницями людської мови, і вони позначають ознаки, які також характерні для загальноживаних слів (словотвірні, синонімічні, антонімічні тощо) [Дмитрук, Фурт 2020, с. 19].

Склад терміносистем часто є неоднорідним, що суттєво ускладнює встановлення чітких меж термінології та уніфікацію термінів у межах єдиної системи. Таким чином, терміносистема може містити «запозичення» інших термінологічних систем. Така відкритість проявляється в різному ступені інтеграції термінів із суміжних або віддалених галузей знань і в рівні спорідненості між термінологіями [Гурєєва 2018, с. 25].

Крім цього, варто згадати про поняття «термінологія», яке тісно переплітається з поняттям «термін». Існує багато підходів до визначення термінології. Як одну з дефініцій можна навести наступне: «спеціальна лексика, що обслуговує певну галузь науки або техніки» [Воронова 2017, с. 10]. Існує інше

визначення, яке вивела українська дослідниця термінознавства Л. О. Симоненко, де вона описувала термінологію як сукупність спеціальних найменувань, що функціонують у певних галузях науки, техніки й мистецтва та слугують засобом професійного спілкування, втілюючи теоретико-пізнавальні результати людства [Гавриленко 2022, с. 11]. Ці дефініції визначають термінологію як сукупність термінів, однак існують інші думки щодо цього поняття. Наприклад, А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько зазначають, що лінгвісти вбачають в термінології наступне: а) науку про терміни; б) фахову лексику в складі певної мови; в) спеціальну лексику, що обслуговує певну галузь знань науки чи техніки [Д'яков, Кияк, Куделько 2000, с. 10]. Таким чином, поняття «термінологія» має багатозначний характер і розглядається в сучасній лінгвістиці з різних сторін.

Для кращого розуміння поняття «термін» необхідно виділити його ознаки. Серед основних Д. В. Фурт, Л. А. Дмитрук зазначають такі: системність, наявність дефініції, точність, стислість, однозначність, незалежність від контексту, відсутність синонімів, відповідність правилам певної мови, експресивна нейтральність і милозвучність [Дмитрук, Фурт 2020, с. 20]. Милозвучність вказує на те, що термін не може походити від жаргонізмів, варваризмів тощо.

А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько зазначають, що такі ознаки, як «стислість» та «точність» нерідко суперечать одне одному. Проте наявність певних ознак не робить терміни ізольованими один від одного, вони існують в певній терміносистемі та входять до загального складу мови, тому їхні властивості проявляються відповідно до вимог професійного спілкування [Д'яков, Кияк, Куделько 2000, с. 12].

Поняття «термін» має безліч класифікацій. Якщо розглядати терміни за структурою можна виділити такі 3 види: терміни-слова, терміни-словосполучення, багатокomпонентні терміни. Терміни-слова виражені лише одним словом, терміни-словосполучення – відповідно, словосполученням.

Багатокомпонентні терміни складаються з трьох або більше компонентів і є найменш чисельною групою [Дудкін, Ткаченко, Панова 2010, с. 442].

Д. В. Фурт, Л. А. Дмитрук пропонують наступну класифікацію термінів за ступенем спеціалізації значення: загальнонаукові, міжгалузеві та вузькогалузеві [Дмитрук, Фурт 2020, с. 22].

Загальнонаукові терміни використовуються майже в усіх галузевих термінологіях. До них відносять такі слова, як закон, тенденція, пристрій, теорія і т.д. Варто зауважити, що терміни, які відносять до цієї групи, можуть конкретизувати свою дефініцію в межах певної термінології [Дмитрук, Фурт 2020, с. 22].

Міжгалузеві терміни вживаються в кількох споріднених або віддалених галузях. До них відносять базові поняття, які підходять до декількох терміносистем, наприклад: *приватна власність, амортизація, екологічні витрати* тощо [Дмитрук, Фурт 2020, с. 22].

Вузькогалузеві використовуються лише в одній галузі. Серед них *лізінг, чип, дрена* [Дмитрук, Фурт 2020, с. 22].

Існує класифікація термінів за їхнім хронологічним статусом. Таким чином виділяють терміни-архаїзми, на заміну яким прийшли нові поняття; терміни-історизми, тобто терміни, що вийшли з ужитку через зникнення самого поняття, яке вони позначали; терміни-неологізми, що виникли відносно недавно [Мірошниченко 2020, с. 56].

Задля кращого розуміння поняття «термін», необхідно відрізнити його від професіоналізмів та номенклатурних позначень.

Професіоналізми – це напівофіційні слова або вирази, які переважно вживаються в розмовному мовленні представниками певної професії чи спеціальності, однак формально не вважаються точними науковими термінами. Прикладом може стати музичний термін *акустика*, який позначає як

звуківідтворювальну апаратуру, так і музику, що відтворюється без електронних інструментів [Павлова 2008, с. 51].

Існує три погляди на розмежування або співвідношення термінів та професіоналізмів. Перший – це ототожнення цих двох понять. Другий – розмежування деякою історико-тематичною рисою. Третій погляд пояснює існування частин лексичних шарів, що відрізняються, частинами, що є спільними [Павлова 2008, с. 51].

Серед особливостей, які допомагають розрізнити професіоналізми та терміни виділяють такі: 1) професіоналізми є ненормативною спеціальною лексикою; 2) їх рідко вносять у словники; 3) вони використовуються переважно в усному мовленні; 4) мають більшу сферу спеціальної діяльності; 5) є вторинними формами вираження і дублюють значення термінів; 6) мають менш виражені системні зв'язки; 7) прагнуть до експресії; 8) спостерігається менша спеціалізація словотвірних засобів; 9) мають тенденцію до скорочення виразів; 10) належать до периферії терміносистеми [Павлова 2008, с. 51].

Номенклатура – це умовні символічні назви у вигляді словесно-буквеної або цифрової структури, які свідомо формуються на основі термінів з денотативним значенням. Наприклад: *камертон PP-100, долар, борознороб-щіліноріз, Чорне море* і т.д. [Павлова 2008, с. 51].

Номен є одиницею номенклатури, який слугує «ярликом» для позначення об'єкта, який закріплюється представниками певної галузі знання. Він не має на меті розкривати значення об'єкта через лексичне наповнення, тому не є об'єктом дослідження в лінгвістиці [Дмитрук, Фурт 2020, с. 22].

Отже, на основі поданої вище інформації можна зробити висновок, що чіткої та універсальної класифікації термінів немає. Науковці пропонують різні методи та ознаки, за якими можна класифікувати терміни, однак немає однієї загальної. Також існують суперечливі думки дослідників щодо того, яким чином варто розрізнити професіоналізми й терміни і чи варто їх розділяти. Однак розуміння

цих відмінностей допоможе в нашому подальшому дослідженні релігійної та політичної термінології.

1.2 Лексико-семантичні особливості релігійної та політичної термінології та їхні класифікації

Загалом, особливості релігійної та політичної термінології збігаються з ознаками терміна, що ми розглядали раніше. Однак задля кращого розуміння їхньої специфіки, необхідно розглянути їх окремо.

Релігійна термінологія є недостатньо вивченою через невелику кількість наукових робіт та вчених, які заглиблювалися у її аналіз. Вона поділяє вище подані ознаки терміна, проте існують певні нюанси. У цьому підрозділі ми детальніше розглянемо ознаки релігійних термінів, які виділила М.-Д. Ю. Микитка:

1. Номінативність. Це означає, що термін належить до спеціальної сфери вживання, оскільки використовується для позначення (номінації) понять.
2. Однозначність. Вона вважається бажаною в релігійній термінології, але як і в звичайній лексиці, серед термінології такого типу трапляється полісемія, тобто багатозначність.
3. Відсутність синонімів. Це вказує на те, що термін не може мати синоніми на позначення одного поняття; однак насправді не всі релігійні терміни мають цю ознаку. Л.А. Закреницька зазначає, що полісемія відіграє важливу роль в англійській термінології християнського богослов'я. Провідним механізмом формування багатозначних термінів у цій терміносистемі є метонімія (95 % випадків), що базується на дихотомії (поділ цілого на частини) [Закреницька 2013, с. 28].

4. Точність. Вона вимагає чітку передачу суті поняття, яке позначає термін; довжина терміна повинна бути достатньою для позначення поняття і розрізнення його з-поміж інших.
5. Мотивація. Вона позначає те, як мовні знаки передають значення у спосіб, що не є довільним, тобто «вмотивованим». Семантична прозорість терміна є свідченням його мотивації, оскільки вона сприяє розумінню змісту поняття, яке цей термін позначає.
6. Системність. Вона вказує на приналежність кожного терміна до певної термінологічної системи. За її межами термін може набувати нових значень.
7. Наявність дефініції. Термін точно співвідноситься з певним поняттям і має чіткі семантичні межі, що і відрізняє його від загальноживаного слова.
8. Стилiстична нейтральність. Позначає відсутність емоційно-експресивного забарвлення в термінах, оскільки термінологія прагне до точності й однозначності. Термін не може бути образним і повинен обмежуватися лише чітким науковим поняттям.
9. Лаконiчність вимагає від терміна короткості, оскільки багатокомпонентні терміни важче запам'ятати. Багатокомпонентні терміни зустрічаються набагато рідше, одно-, двокомпонентні [Мукутка 2020, с. 38-39].

Є. Г. Жерновой зазначає, що релігійна термінологія поєднує в собі ознаки як терміна, так і загальноживаного слова. Релігійний термін позначає поняття релігії, розглянуті з етнологічної та культурної перспективи в межах конкретного історичного періоду та географічного простору, що робить його схожим на загальноживане слово. У свою чергу, термін відноситься до певної галузі. З урахуванням цього фактору можна виділити такі ознаки релігійного терміна: 1) позначає спеціальне поняття (літургійне, біблійне тощо); 2) охоплює культурний, етнологічний, історичний виміри; 3) можуть набувати полісемії, мати синоніми

та антоніми, емоційний зміст та переносне значення; 4) формують термінологічну систему релігії та релігієзнавчої науки [Жерновой 2003, с. 26].

До того ж, дослідники розмежовують поняття «релігійна термінологія», «християнсько-богословська термінологія» (або ж «богословська термінологія») та «сакральна термінологія».

Поняття «богословська термінологія» чітко окреслює сферу свого функціонування, тобто позначає явища та поняття, притаманні богослов'ю як науці про Бога та Боже Слово, що заснована та систематичній спробі пояснити Божественне Об'явлення істини [Вереш 2013, с. 104].

Термін «сакральний», у свою чергу, пов'язаний зі Святим Письмом, а також богослужіннями, що звужує сферу його використання [Вереш 2013, с. 104].

Релігійна термінологія охоплює поняття, що стосуються різних релігійних систем. Вона є більш узагальнюючою, на противагу сакральній [Вереш 2013, с. 104]. До неї також відносять термінологію систем, що не є релігійними, наприклад, атеїзму, агностицизму тощо [Мукутка 2020, с. 37].

Таким чином, релігійні терміни мають свої нюанси, їхні ознаки відрізняються від тих, що властиві іншим термінам.

Політична термінологія характеризується важкістю розмежування її з іншими терміносистемами. Лексика, пов'язана з економікою, культурою та історією, може вважатися політичною термінологією, коли вона стає релевантною в політичному дискурсі [Жалай, Линник, Пархоменко, Рубашова 2019, с. 9]. За О. С. Мельничуком «Суспільно-політична термінологія словника представлена найважливішими і найпоширенішими політичними, економічними, філософськими, історичними, соціологічними термінами іншомовного походження» [Жалай, Линник, Пархоменко, Рубашова 2019, с. 7]. Проте її не можна обмежити лише цими сферами.

А. А. Бурячок трактує це поняття таким чином: «Суспільно-політична термінологія – це особливий шар термінологічної лексики, що посідає проміжне місце між функціонально обмеженими терміносистемами, позбавленими емоційно-експресивного забарвлення, і загальноживаною літературною лексикою, з якою вона постійно взаємодіє, що робить диференційну межу між ними мінливою, рухливою» [Бурячок 1983, с. 22-23]. Однак Н. О. Яценко зазначає, що суспільно-політична термінологія в сучасній лінгвістиці є відносно стабільною й усталеною лексико-семантичною системою [Яценко 2021, с. 277].

Політичній термінології також дають наступне визначення: «Це частина термінології суспільних наук, якій притаманна властивість ідеологізованості». До суспільних наук відносять право, філософію, економіку, політологію і т.д. [Туровська 2017, с. 174]. Зважаючи на міждисциплінарну природу такої термінології, її поняття базуються на законах, принципах, теоріях, ідеях, сформованих у межах традиційних наукових дисциплін [Туровська 2017, с. 175].

Невизначеність термінів, які можна віднести до саме політичної термінології, також спричинена неоднозначністю трактування поняття «політика», яке часто пояснюють словосполученням «мистецтво керування державою» [Жалай, Линник, Пархоменко, Рубашова 2019, с. 9]. Ще одна проблема дефініювання полягає в тому, що деякі науковці ототожнюють поняття суспільно-політична лексика та суспільно-політична термінологія. Це переконання є хибним, оскільки термінологія є лише частиною лексики [Туровська 2017, с. 174].

Існує безліч класифікацій політичної термінології. Наприклад, деякі науковці ділять терміни на три категорії за «зрозумілістю»: загальнозначущі (біженець – 難民 /нанмін/), спеціальні політичні (автократія – 專制政治 /сенсей сейджі/) та спеціальні технічні (політика охорони праці – 労働安全ポリシー /ро:до: кандзен поріші:/) [Карпенко, Шаркова 2019, с. 87].

Політичні терміни також ділять і зважаючи на їхню тематику: 1) посади; 2) державні органи; 3) політичні партії і рухи; 4) терміни міжнародної політики; 5)

терміни галузі юриспруденції та економіки; б) терміноодинці військової справи. Важливо зазначити, що поділ термінів за цими категоріями відбувається нерівномірно [Лазебна, Яременко 2021, с. 187-188].

Така класифікація термінів за тематикою не є єдиною. Наприклад, існує наступний поділ суспільно-політичної термінології: 1) найменування політичних рухів і напрямів; 2) найменування суспільно-політичних об'єднань; 3) найменування форм організації влади; 4) позначення для політичних дій або акцій; 5) найменування документів; 6) найменування членів політичних напрямків [Лященко 2023, с. 22]. Проте цей поділ фокусується не лише на політичному, а й на суспільному аспекті.

Якщо розбирати лише політичний аспект, можна виділити таку класифікацію: 1) найменування осіб; 2) найменування, що відображають устрій держави, структуру влади та політичної системи; 3) найменування, що відображають функціонування органів влади та політичне життя суспільства; 4) найменування наукових дисциплін; 5) найменування властивостей, якостей, характеристик; 6) найменування груп та сукупностей осіб [Лященко 2023, с. 27].

За структурою політична термінологія може бути простою (однокомпонентною) та складною (багатокомпонентною). Складні терміни діляться на три групи: галузеві (складаються з двох слів-термінів і є зрозумілими лише спеціалістам певної галузі); мішаного типу (лише одне слово є терміном); терміни, що складаються з обох нетермінологічних слів [Лященко 2023, с. 17].

Отже, політична термінологія є розмитим поняттям, її межі залишаються нечіткими через взаємодію з іншими термінологічними системами. Ототожнення політичної термінології з політичною лексикою ускладнюють чітке окреслення її складу.

1.3 Особливості японської мови доби Хейан та джерела походження її лексики

Період Хейан (平安時代 /хейан джідай/) тривав з 794 р. до 1185 р. Японська мова на тому етапі свого розвитку отримала назву середньояпонська мова (中古日本語 /чю:ко ніхонго/) [Martin 1987, с. 77]. Вона мала свої особливості і досить суттєво відрізнялася від сучасної японської мови.

У цей період вже з'явилися та активно використовувалися катакана та хірагана. Науковці припускають, що своїй появі у 9 столітті вони завдячують буддійському ченцю та засновнику секти езотеричного буддизму Шінгон Кукаю (空海 /ку:кай/) [Гілевич 2016, с. 137].

Хірагана надавала змогу правильно передавати звуки японських слів і записувати речення японською мовою з усіма частками. Базою для неї став скорописний варіант манйогани (万葉仮名 /манйо:гана/), системи письма, де канджі використовуються для фонетичного запису звуків японської мови [Atma, Limantoro 2023, с. 96]. Хіраганою послуговувалися придворні дами, особливо під час написання щоденників (日記 /ніккі/) [Jahan 2017, с. 9]. Прикладом твору, що був повністю написаний хіраганою, є «Генджі моногатарі» (源氏物語), авторкою якого була Мурасакі Шікібу [Zanella 2022, с. 2]. Однак існують адаптовані версії творів періоду Хейан, написані сучасною японською мовою, адже без знань про тогочасну мову та її розвиток читати оригінальні тексти доволі важко.

Катакана виникла з частин канджі, що позначали схожі звуки. Її використовували переважно чоловіки, підписуючи слова в офіційних текстах, написаних канбуном [Jahan 2017, с.11]. Канбун (漢文) – це одна з писемних японських мов, що існувала в середньовіччі і ґрунтувалася на китайській мові вень-янь. Незважаючи на розквіт силабічних абеток «кана» в добу Хейан, канбун домінував в офіційних документах, релігійних текстах тощо [Guest 2013, с. 1].

Це вказує на різні варіанти запису релігійних та політичних термінів, але, у нашому дослідженні ми використовували сучасніші варіанти текстів моногатарі для кращого пошуку та розуміння термінології.

Попри значні відмінності між середньовічною та сучасною японською системою письма, це не заважає традиційній класифікації її лексики за етимологічним походженням з деякими відмінностями. Таким чином, дослідники ділять лексику японської мови на 3 типологічні шари: ваго (和語), канго(漢語) та гайрайго (外来語). Поданий підхід дещо відрізняється від європейського, оскільки зазвичай лексику ділять на питому та запозичену, як, наприклад, в українській мові [Комарницька, Комісаров 2012, с. 124].

Ваго – це питома японська лексика. До неї входять різні частини мови. Незважаючи на те, що ваго вважається власне японськими словами, навіть у цьому типологічному шарі трапляються запозичення з інших мов, і не тільки з китайської, а й з корейської, санскриту та анської. Ці запозичення вже давно прижилися, тому сприймаються як питома японська лексика. Ваго слова часто містять два, три або чотири склади, але також можуть бути односкладними. У сучасній японській мові для їхнього написання зазвичай використовуються хірагана та канджі. Для читання канджі застосовується 訓読み /кунйомі/, тобто японське читання. Існують слова ваго, що утворені шляхом складання основ двох простих слів [Комарницька, Комісаров 2012, с. 125]. Прикладом релігійного терміну, що є ваго, є 神 /камі/ – божество. Політичним терміном ваго є 大君 /о:кімі/ – титул правителя в стародавній Японії.

Канго – це лексика, яка увійшла в японську мову з китайської. Найбільша її частина – це словотвір з китайських коренів, безпосередні запозичення займають не дуже велику частку. Початком активного проникнення канго вважають 7 століття, оскільки тоді японські впливові діячі та монахи, які вивчали буддизм, перебували в Китаї. Це стало початком процесу впливу китайської культури на японську мову, однак перші китайські слова потрапили до японської ще в 5 столітті [Комарницька, Комісаров 2012, с. 126].

У письмі канго є дуже зручними для носіїв, адже мають зрозумілу й логічну структуру. В усному мовленні, навпаки, вони іноді ускладнюють комунікацію,

бо серед них є багато омофонів, і якщо в китайській мові для їхнього розрізнення існують тони, то в японській їх немає [Комарницька, Комісаров 2012, с. 126].

Для читання слів канго використовують 音読み /онйомі/, тобто китайське читання. Зазвичай вони складаються з двох коренів, які не вживаються окремо одне від одного. Існують також однокомпонентні канго, хоча у своїй кількості вони значно поступаються двокомпонентним. Нерідким явищем є утворення слів з'єднанням двох, трьох або чотирьох повнозначних слів канго. Крім цього, лексика китайського походження часто є синонімами до вже питомих слів ваго [Комарницька, Комісаров 2012, с. 126].

Релігійним терміном канго є 僧都 /со:дзу/ – буддійський священник. Якщо ж розглядати політичні, то серед них доволі вживаним і досі є 天皇 /тенно:/ – імператор.

За статистикою, у текстах, написаних сучасною японською мовою, відсоток слів канго коливається від 18% до 70%, тоді як в середньояпонській мові він становив від 1% до 5%. Цей факт свідчить про те, що в добу Хейан слова канго були нещодавно запозиченими і не мали такого ж поширення, як слова ваго. Більшість базових слів середньояпонської мови – це слова ваго, які досі залишаються незмінними. Попри наведені дані частка слів канго значно зростає в релігійній та політичній термінології через вплив Китаю на культуру, релігійні погляди та політичну систему японців [Ogiso, T., Komachi, M., Den, Y., & Matsumoto, Y. 2012, с. 912].

Третім типологічним шаром є гайраго – запозичена лексика з європейських мов. Вона записується катаканною. Лексика гайрайго почала формуватися лише в 16 столітті, після 1543 року, коли європейці, а саме португальські торговці вперше потрапили до Японії [Bjarke 2010, с. 152]. Оскільки період Хейан закінчився в 1185 році, що передусє першим контактам з європейцями майже на

400 років, середньояпонська мова не мала жодних запозичень з європейських мов. Отже, розгляд цього типологічного шару лексики є недоцільним.

На основі попереднього матеріалу ми визначили, що лексику, яка використовувалася в період Хейан можна поділити на дві групи: питому японську (ваго) та запозичену з китайської мови (канго). Незважаючи на те, що багато буддійських термінів виникло саме в Стародавній Індії, їхні запозичення відбувалися через Китай, який і представив буддизм Японії у 6 столітті [Das, Chatterjee 2020, с. 341]. Тому є підстави вважати таку лексику саме китаїзмами і не поділяти її на інші види.

1.4 Відображення релігійної та політичної термінології у творах моногатарі доби Хейан

Моногатарі (物語) – жанр японської літератури, що виник у період Хейан. Це поняття є дуже широким й охоплює різні форми наративу: казки, романи, повісті, легенди тощо. Прямий переклад цього терміну – «розповідь про щось» або «оповідь про речі». Пізніше виникло поняття «література моногатарі», що охоплювало повісті, написані в 9-15 століттях [Гілевич 2016, с. 137].

Серед видатних зразків цього жанру доби Хейан – «Генджі моногатарі» (源氏物語) Мурасакі Шікібу, «Такеторі моногатарі» (竹取物語), «Ісе моногатарі» (伊勢物語), «Ямато моногатарі» (大和物語), «Хейчю моногатарі» (平中物語) [Гілевич 2016, с. 137]. Загалом відомо про існування 200 моногатарі доби Хейан, але до наших часів збереглися тексти лише 20 з них [Бондаренко, Осадча 2010, с. 312].

Жанр моногатарі традиційно ділять на два види:

1. Цукурі-моногатарі (作物語) – «складені», «зроблені» повісті. Вони є прозовими. До цього виду відносять «Генджі моногатарі», «Такеторі моногатарі».

2. Ута-моногатарі (歌物語) – «пісенні» повісті. Прикладами цього виду є «Ісе моногатарі», «Ямато моногатарі» [Бондаренко, Осадча 2010, с. 312]. Прототипом ута-моногатарі стали тексти поетичних антологій, в яких структура тексту була організована таким чином: проза – вірш – проза (сачю). Вірш сприймається як пряма мова. Сачю містить додаткову інформацію, що не стосується самого вірша. Події в ута-моногатарі пов'язані між собою й разом утворюють цілісну історію. У цьому піджанрі проза і вірші є рівноцінними складовими; хоча вірші можуть здаватися сучасному читачеві необов'язковим елементом, однак вони несуть в собі глибоку естетичну цінність. Ще однією особливістю ута-моногатарі є критика та коментарі до віршів, де автор вказує на його переваги або недоліки [Бондаренко, Осадча 2010, с. 372].

Варто зауважити, що цукурі-моногатарі також можуть містити ута, тобто вірші. Наприклад, у «Такеторі моногатарі» поряд із прозовим текстом нараховується 15 віршів-танка, а в «Очікубо моногатарі» — аж 85 віршів, серед яких зустрічаються як танка, так і хайку [Бондаренко, Осадча 2010, с. 315].

Крім цих піджанрів також виділяють рекіші-моногатарі (歴史物語) – історичні повісті; гункі-моногатарі (軍記物語) – епічні новели; сецува (説話) – колекції різноманітних анекдотів. Усі вони виникли після періоду Хейан [Frédéric 2010, с. 657].

Моногатарі не обмежуються лише реалістичними оповідями, вони також можуть містити елементи казковості. Зокрема, в «Очікубо моногатарі» (落窪物語) простежуються мотиви, характерні для казкової традиції [Бондаренко, Осадча 2010, с. 313].

Своїй появі цей жанр завдячує придворним жінкам, які почали записувати власні історії та розповіді. Саме це зумовило те, що в центрі уваги моногатарі періоду Хейан – життя аристократії, їхні звичаї, стосунки та естетичні ідеали. [Pettersson 2006, с. 13]. Часто в моногатарі можна простежити релігійні мотиви.

Наприклад, «Очікубо моногатарі» – це історія про доньку імператорського радника, що втратила матір та була змушена виконувати непосильну для себе роботу, яку їй давала зла мачуха. Ця історія має щасливий кінець, де дівчина знаходить своє кохання, одружується, її діти отримують високі чини, а кривдники покарані. Сюжет перекликається з популярним тоді буддійським переконанням школи Шінгон, що просвітлення можна досягти навіть за теперішнього життя [Бондаренко, Осадча 2010, с. 341].

Іншим таким прикладом може послугувати «Такеторі моногатарі». Це казка про принцесу на ім'я Кагуя, яку знайшов дитиною дідусь-бамбукоруб в стовбурі бамбуку. Дівчинка виросла надзвичайно вродливою, тому до неї почало залицятися багато чоловіків та навіть сам імператор. Однак Кагуя відмовила всім. Згодом з'ясувалося, що дівчина була принцесою з Місяця, яка мала повернутися на свою справжню батьківщину. Хоча її повернення було неминучим, Кагуя не хотіла залишати земну родину та імператора, до яких прив'язалася. Цей сюжет можна інтерпретувати через призму буддійських уявлень: просвітлення можливе лише за умови зречення всіх земних прив'язаностей, емоцій та почуттів [Цюпа 2023, с. 12].

Наявність буддійських елементів та мотивів у моногатарі доби Хейан вказує на суттєвий вплив релігії на переконання та світогляд тодішньої аристократії. Це все засвідчує важливе місце релігії в літературі.

Що ж до політики, то вона також залишила свій відбиток у жанрі моногатарі, оскільки, як вже було раніше вказано, твори цього жанру писалися аристократією. Відтак вони відображали тогочасну владу та політичне становище. Показовим прикладом є «ґенджі моногатарі».

Цей твір займає чільне місце не лише в японській, але й у світовій літературі. Він розповідає про життя принца ґенджі, його переживання, труднощі, любовні пригоди тощо. У творі представлено близько трьохсот персонажів, серед яких багато придворних осіб. Титули героїв надають змогу зрозуміти їхнє соціальне

становище у творі, ієрархічну структуру і яку сходинку в ній вони займають. До того ж, «Генджі моногатарі» можна назвати «замаскованою історичною хронікою», у якій багато з описаних подій є реальними і справді сталися в історії Японії доби Хейан [Бондаренко, Осадча 2010, с. 444].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

У першій частині бакалаврської роботи ми розглянули поняття «термін», «термінознавство», «термінологія» та «терміносистема». Розібрали різноманітні визначення терміна, які йому дають науковці, його ознаки та класифікації за структурою, ступенем спеціалізації значення та хронологічним статусом. Пояснили різницю між терміном, професіоналізмом і номенклатурою, вказали на важливість розмежування цих понять для правильного дослідження термінів у другому розділі.

Ми розглянули характеристику релігійної та політичної термінології, надали їм дефініції, визначили їхні особливості, проаналізували класифікації за різними ознаками. Детальне заглиблення в цю тему дало змогу зрозуміти, що вважається релігійним чи політичним терміном та яким чином вони відрізняються від загальноживаної лексики. Ми також розібрали проблему відсутності чітких меж в релігійній та політичній терміносистемах.

Детальне ознайомлення зі специфікою японської мови періоду Хейан спростило пошук термінів для другого розділу, а визначення джерел походження її лексики дозволило краще зрозуміти шляхи її утворення та значення для суспільно-політичного й релігійного життя країни. Крім цього, розбір канго та ваго сприяє розумінню тенденцій розвитку мови тогочасної Японії.

Ми розглянули моногатарі як жанр в японській літературі та його класифікацію. Визначили різницю між провідними жанрами моногатарі доби Хейан: цукурі-моногатарі та ута-моногатарі. Аналіз релігійних мотивів та згадок політичного життя Японії у відомих творах цього жанру допоміг зрозуміти місце

політики й релігії в житті аристократії періоду Хейан і важливість вивчення використання відповідної термінології.

РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ РЕЛІГІЙНИХ ТА ПОЛІТИЧНИХ ТЕРМІНІВ У ПОВІСТЯХ МОНОГАТАРІ ДОБИ ХЕЙАН

2.1 Лексико-семантичний аналіз релігійних термінів

Релігія мала суттєвий вплив на світогляд японців у період Хейан. До цього буддизм мав нестабільне становище в порівнянні з синтоїзмом. Доба Хейан була часом першого розквіту буддистської релігії, основною течією якого у той період був езотеричний, або тантричний, буддизм (密教 /міккьо:/). Найвідомішими школами буддизму стали Шінгон, яку заснував Кукай, та Тендай, заснована Сайчьо. До того ж, розвивалися ідеї конфуціанства та даосизму [Капранов 2001, с. 74].

Зважаючи на описане вище релігійне становище в Японії, ми проаналізували особливості релігійних термінів, що були використані у творах жанру моногатарі, і розробили наступну лексико-семантичну класифікацію. Читання, значення, пояснення до термінів та синоніми взяті з онлайн-словників «Jisho» та «Goо 辭書».

Особи, пов'язані з релігією

齋王 /сайо:/ (буквально – «цариця, що пройшла очищення для релігійних відправ») – верховна жриця. Цей термін використовувався для позначення незаміжньої жінки з імператорської родини, яку відправляли служити в храм Ісе (伊勢神宮 /ісе джінгу:/), що також має назву Велике святилище Ісе, або у святилище Камо (賀茂神社 /камо джінджя/). Варто зауважити, що існують терміни, які вказують на конкретний храм, де служила сайо. Для позначення жриці храму Ісе існувало слово 齋宮 /сайку:/, а для жриці святилища Камо – 齋院 /сайін/ [Капранов 2000, с. 32].

Термін «сайку» згадується як в «Ісе моногатарі», так і в «Генджі моногатарі». Титул «сайку» отримала дочка леді Рокуджьо, яка, у свою чергу, мала романтичні стосунки з головним героєм «Генджі моногатарі» – Хікару

Генджі. Після завершення своєї служби вона отримала титул 齋宮の女御 /сайку:но-ньо:го/, що означав «дружина імператора, яка служила в храмі Ісе [Saiku]. В «Ісе моногатарі» сайку була любовним інтересом головного героя, хоча вони повинні були притримуватися целібату.

У першому розділі ми зазначали що релігійний термін може бути багатозначним. Таким чином, терміни «сайку» та «сайін» позначали не лише верховних жриць, а й їхні палаци. Саме це значення було початковим, а змісту «верховна жриця певного храму» вони набули пізніше через метонімію [Капранов 2000, с. 32].

Крім багатозначності така термінологія може мати синонімію. Однією з причин цього є існування онйомі та кунйомі. Попередні терміни – це канго, але також існують їхні японські відповідники. Японським варіантом «сайо» є 齋の皇女 /іцукі-но-міко/ (походить від «іцуку» – «очистити душу й тіло, служити богам» і «міко» – «жриця»), а «сайку» – 齋の宮 /іцукі-но-мія/ («храм очищення»). [Капранов 2000, с. 32]. «Сайін» також має японський відповідник – /іцукі-но-ін/.

Також існують інші синонімічні відповідники до цих слів. Таким чином, сайку ще називали 御杖代 /міцуешіро/ («та, що заміщає патерицю божества»), а сайін – 現れた女神 /араварета мегамі/ («богиня, що з'явилася»). Існує скорочення слова «міцуешіро» – «міцуе» («патериця божества») [Капранов 2000, с. 32].

Крім храмів Ісе та Камо, сайо служили при святилищі Касуга. Їх називали 齋女 /іцукіме/ («дівчина, що служить богам»). Онне читання – /сайдзьо/ [Капранов 2000, с. 32].

Отже, сайо могли служити в трьох святилищах: Ісе, Камо та Касуга. Така посада в кожному храмі мала різну назву (сайку, сайін, сайдзьо відповідно). Ці терміни мають кунне та онне читання, а також метафоричні синоніми. Крім синонімії, цим термінам властива полісемія.

僧都 /со:дзу/ – буддійський священник; буддійський жрець. Зустрічається в «Генджі моногатарі». Термін «созу» використовується для позначення другого найвищого рангу буддійського жерця. Найвищою посадою є 僧正 /со:джьо:/ – буддійський верховний жрець. Також в цьому творі використовується термін 出家 /шюкке/, що позначає буддистського монаха, та є синонімічним до минулих. У «Генджі моногатарі» присутній термін 高僧 /ко:со:/, який позначає священника високого рангу або добродісного, добре обізнаного в буддизмі ченця.

法師 /хо:ші/ – настоятель буддійського храму чи монастиря; бонза. Зустрічається в «Генджі моногатарі». Його теж можна вважати синонімом до минулих термінів, що позначають буддистських монахів.

聖 /хіджірі/ – святий; високоморальний монах. Зазвичай це слово використовують для позначення святих в буддизмі. Наприклад, Мурасакі Шікібу назвала цим словом монаха, який став відлюдником через свої релігійні переконання, проводячи паралель між ним та Буддою [Robert 2014, с. 87].

行い人 /оконайбіто/ – людина, що практикує буддизм; чернець. Існує кунне читання цього терміна: /гьо:нін/. Можна зустріти в «Генджі моногатарі». Це слово має синонім 行者 /гьо:шя/ – чернець; аскет.

尼 /ама/ – черниця; буддійська монахиня. Згадується в «Ісе моногатарі» та в «Генджі моногатарі». Пізніше цим словом почали позначати і католицьких монахинь, але оскільки християнство прийшло в Японію вже після доби Хейан, це слово використовувалося лише для тих монахинь, що практикували буддизм. Не варто плутати з омофоном 天 /ама/ – Небеса, рай, що також стосується релігійної термінології. Існує синонім до цього слова – 尼僧 /нісо:/.

巫 /каннагі/ – синтоїстський шаман. Використовується в «Ісе моногатарі». Цей термін має синоніми: 巫女 /міко/ – синтоїстська шаманка; служниця при храмі. Архаїчний спосіб написання міко – 神子 (від слів «бог» та «дитина») і 巫

子 (від слів «шаман» і «дитина»). В «Ісе моногатарі» зустрічається такий варіант: 神巫 /ічіко/ – шаманка.

入道 /ню:до/ – термін на позначення людей, що починають буддистські практики; священник; монах; ченець. Використовується в «Генджі моногатарі».

陰陽師 /онмьо:джі/ – віщун, чаклун, екзорцист, медіум. Людина, що отримувала цю посаду, ставала частиною Онйорьо (陰陽寮 /онйо:рьо:/), одного з урядових органів, і була відповідальною за ворожіння та пророкування. Зустрічається в «Ісе моногатарі».

Божественні сутності

神 /камі/ – бог, божество. Цей термін зустрічається в «Ісе моногатарі». Він теж є полісемічним. Перше його значення – це божества. Камі в синтоїзмі не є божествами у звичайному розумінні цього слова, оскільки вони не всесильні, не ідеальні, можуть помилятися та є частиною природи. Виділяють такі види камі: 1) звичайні люди, які досягли фантастичної сили, втративши щось; 2) духовні сутності місць (гір, річок, дерев); 3) духовні сутності природних явищ (снігу, дощу, грози); 4) духовні сутності предків; 5) духовні сутності богів та демонів [Бойко 2021, с. 26].

Друге значення слова «камі» – «християнський Бог». Цей термін використали в перекладах Біблії на японську мову в 19 столітті, з чим і пов'язане виникнення полісемії [Бойко 2021, с. 25].

В «Ісе моногатарі» згадуються різні божества, зокрема, боги грому (камісае) та дощу, Пресвітлий Бог Сумійоші та морський Бог Ватацу-умі [Капранов 2001, с. 30]. Таким чином, у творах моногатарі воно могло позначати як окреме божество, так і бути узагальнюючим слово для всіх божеств.

鬼 /оні/ – демони. Згадки про оні, що жили в коморі біля річки Акутагава, зустрічаються в «Ісе моногатарі». Синтоїстські демони, як і синтоїстські божества, досить сильно відрізняються від християнських уявлень про демонів

та Бога. Спочатку цей термін використовувався на позначення різноманітних духів, привидів, монстрів, примар. Іноді цим словом могли називати навіть злих та жорстоких людей. Однак згодом для різних видів сутностей почали використовувати конкретні назви. Для оні жіночої статі використовували слово 鬼女 /кідзьо/, що складається з канджі «оні» та «жінка». Оні проживали в горах, печерах, пеклі, покинутих фортецях тощо [Бойко 2021, с. 53].

仏 /хотоке/ (кунйомі) або /буцу/ (онйомі) – будда. Обидва варіанти зустрічаються в «Генджі моногатарі», зокрема буцу є в словосполученні 阿弥陀 仏 /аміда-буцу/ – Аміда Будда (ще називають Амітабга, Амітаюс, Амітанто) і слугує як суфікс. Цей термін може позначати як ключову фігуру в японському буддизмі – Будду Аміда, так і людину, що досягла просвітлення і вийшла з кола страждань. На позначення Будди також використовують слово 仏陀 /будда/, а людей, які змогли досягти просвітлення, називають 如来 /ньорай/ (укр. «татхагата»). Ньорай може слугувати як суфікс. У творі ще зустрічається такий варіант: 御仏 /міхотоке/ – Господь Будда, милостивий Будда, що є поважною мовою.

天人 /теннін/ – небесний мешканець; небесна істота. Зустрічається в «Такеторі моногатарі» та «Ісе моногатарі». Використовується для позначення істот, людей, душ, що живуть на Небесах.

天狗 /тенгу/ – букв. «небесна собака». У синтоїзмі – створіння з крилами, довгими носами та червоним кольором шкіри. Вони володіють надприродними здібностями і бойовими мистецтвами [Бойко 2021, с. 53]. Цей термін зустрічається в «Генджі моногатарі».

Релігійні споруди, місця, речі

神社 /джіндзя/ – синтоїстський храм. Цей термін зустрічається в багатьох моногатарі, зокрема в «Генджі моногатарі» та «Ісе моногатарі». За

синтоїстськими переконаннями вважається, що в джінджя проживають один або декілька камі.

神宮 /джінгу:/ – синтоїстський храм, пов'язаний з імператорською родиною; імператорський синтоїстський храм. Цей термін зустрічається в «Ісе моногатарі» для позначення святилища Ісе (伊勢神宮 /ісе джінгу:/). Термін джінгу: відрізняється від джінджя тим, що божество першого типу храмів повинне вважатися предком імператорської родини або мати певний зв'язок з нею. Варто зауважити, що спочатку цей термін стосувався саме святилища Ісе.

お寺 /отера/ – буддйський храм; буддистський монастир. Використовується в багатьох моногатарі, зокрема в «Генджі моногатарі». Якщо цей канджі входить у назву храму, то часто використовується його китайське читання /джі/.

僧坊 /со:бо:/ – покої ченців (жертів). Цей термін використовується в «Генджі моногатарі». Він позначає будівлю, прибудовану до храму, де жили ченці.

Релігійні практики, ритуали та поняття

法華三昧 /хокке-санмай/ – ритуал читання Сутри Лотоса. Згадується в «Генджі моногатарі». Є методом досягнення просвітлення в буддизмі, полягає в багаторазовому читанні Сутри Лотоса вголос.

祓 /харае/ – загальний термін для ритуалів очищення в синтоїзмі. Згадується в «Ісе моногатарі». Вважається, що ритуали такого проводять для очищення від гріхів та такого поняття як 汚れ /кегаре/ – «нечистоти», що виникають через контакт з смертю, народженням, хворобами тощо.

天の逆手 /ама-но-сакате/ – ритуал в синтоїзмі, під час якого оплески долонями відбуваються особливим чином. Конкретний спосіб його виконання невідомий. Згадується в «Ісе моногатарі».

念仏 /нембуцу/ – буддистська практика, яка ще має назву «ніанфо». Полягає в повторенні виразу 南無阿弥陀仏 /наму-аміда-буцу/. Згадується в «Генджі моногатарі».

来迎 /райго:/ – пришествя Будди для супроводу душі померлого. Зустрічається в «Генджі моногатарі» і позначає концепцію буддизму, коли після смерті людини Будда Аміда та інші бодгісаттви, тобто просвітлені істоти, прилітають на фіолетових хмарах (紫雲 шіун) на землю й супроводжують душу померлого до Чистої Землі (極樂浄土 гокураку-джьо:до).

罪 /цумі/ – гріх; злочин. Використовується в «Ісе моногатарі» та «Генджі моногатарі». Це поняття може набувати полісемії і позначати як протиправне діяння, так і релігійний термін, що означає порушення релігійних догм. У моногатарі «цумі» зустрічається саме в значенні «гріх».

魂 /тама/ або /тамаші:/ – душа. Використовується в «Генджі моногатарі». Електронний словник «goo 辞書» пояснює цей термін наступним чином: «Щось, що живе в тілі і відповідальне за розум. З давніх часів вважалося, що душа існує навіть після того, як покидає тіло, тобто є безсмертною».

神代 /камійо/ – Доба Богів. Зустрічається в «Ісе моногатарі». У синтоїзмі – період, під час якого правили боги до сходження на престол імператора Джімму.

経仏 /кьо:-хотоке/ – тексти сутр та буддійські зображення. Складається зі слів 経文 /кьо:мон/ – тексти сутр, та 仏像 /буцудзо:/ – зображення Будди, статуї Будди. Зустрічається в «Генджі моногатарі».

祈祷 /кіто:/ – молитва. Термін для позначення процесу моління про захист в богів та Будди задля позбавлення бід та покращення удачі. Вживається в «Генджі моногатарі».

宿世 /сукусе/ – минуле життя, попереднє життя. Є буддистським терміном, що використовується в «Ісе моногатарі». У «Генджі моногатарі» зустрічається його синонім – 前生 /дзеншьо:/ – попереднє життя.

仏事 /буцуджі/ – панахида, буддійська поминальна служба. У «Генджі моногатарі» використано в такому словосполученні: 七日七日の仏事 /намека-намека-буцуджі/. Вона позначає панахиду, яка проводиться кожні 7 днів після смерті до настання 49 дня. Є важливим ритуалом в буддизмі.

無明 /мумьо:/ – авідья, незнання, «затьмарення свідомості», невігластво. Є буддистським терміном, який вживається в «Генджі моногатарі». Вважається, що це фундаментальне поняття, і воно заважає людині усвідомити істину через хибні погляди. Цей термін використовується, щоб описати дні матері, яка втратила дитину, – 無明の日が続くようになって /мумьо:-но-хі га цудзуку йо:ні натте/ – «почала страждати від днів невігластва». Земні прив'язаності в буддизмі вважалися небажаними і їх необхідно було позбавитися, тому в цьому випадку було використано такий термін.

因縁 /іннен/ – доля, кармічний зв'язок. Буддійський термін, що зустрічається в «Генджі моногатарі». Позначає силу, що впливає на події та їхній результат; також може мати значення долі, визначеної попереднім життям. У творі це слово означає «карма».

Таким чином, релігійні терміни у творах моногатарі періоду Хейан дійсно можуть бути багатозначними та можуть мати синоніми. Багато з них одночасно мають кунне та онне читання.

Отже, наша лексико-семантична класифікація релігійної термінології в моногатарі доби Хейан має наступний вигляд:

1. Особи, пов'язані з релігією.
2. Божественні сутності.
3. Релігійні споруди, місця, речі.

4. Релігійні практики, ритуали та поняття.

За необхідності їх також можна поділити за категоріями буддизм та синтоїзм. Наприклад, джінджа, джінгу: стосується синтоїстських термінів, а отера, со:бо:, кьо:-хотоке – буддистських.

Виникнення та використання цих термінів було пов'язане з існуванням державної релігії в Японії – синтоїзму, а також запозичення з Китаю буддизму, його вірувань, понять, ритуалів тощо. Таким чином, це спричинило урізноманітнення релігійної лексики та термінології, її використання в моногатарі.

2.2 Лексико-семантичний аналіз політичних термінів

Особливістю японської політики періоду Хейан було зменшення впливу імператора на країну та збільшення ролі аристократії. Імператор Камму переніс столицю в м. Хейан (сучасне Кіото). Рід Фуджівара поступово ставав все впливовішим, його члени ставали родичами імператорів, витісняючи інші роди. Система управління відповідала принципам ріцурьо (律令制 /ріцурьо:сей/) – правовій системі, що визначала кримінальний та адміністративний кодекс [Cadahía 2021, p. 15]. Зважаючи на такі тенденції в політиці, ми проаналізували наведені нижче політичні терміни в моногатарі та поділили їх на такі категорії. Читання, значення, пояснення до термінів та синоніми, як у випадку з релігійними термінами, взяті з онлайн-словників «Jisho» та «Goо 辞書».

Імператор та його родина

天皇 /тенно:/ – імператор Японії. Зустрічається в «Генджі моногатарі». У цього терміна є декілька синонімів, які також зустрічаються у творі. Перший – 帝 /мікадо/, що згадується в «Ісе моногатарі». Другий – 陛下 /хейка/, його можна перекласти як «Його Величність». Третій – 天子 /тенші/ (букв. – «дитина неба»).

后 /кісакі/ – імператриця. Вказує на законну дружину імператора. Також може використовуватися для позначення жінок, що мали посади «нього», «кой»

тощо в імператорському гаремі. Використовується в «Генджі моногатарі» та «Ісе моногатарі».

皇太子 /ко:тайші/ – спадкоємець трону, наслідний принц. Зустрічається в «Генджі моногатарі». Існує синонім до цього терміна – 東宮 /то:гу:/. Його початкове значення – палац, де проживає наслідний принц; значення «наслідний принц» воно набуло завдяки метонімії. В «Ісе моногатарі» зустрічається синонім цього терміна – 春宮 /то:гу:/, що має таке саме читання, проте відрізняється одним канджі. Палац наслідного принца розташовувався на схід від імператорського палацу, тому в першому варіанті використовують канджі 東 /хіґаші/ – схід. У другому 春 /хару/ – весна, оскільки за теорією п'яти елементів (五行説 /гоґьо:сецу/) сходові відповідає саме ця пора року.

皇子 /о:джі/ – принц; син імператора. Цей термін згадується в «Генджі моногатарі», як і його синонім 御子 /міко/ – син Бога, дитина імператора. Для дочок імператора використовувався термін 皇女 /о:джьо/, що зустрічається в «Ісе моногатарі». Іншим синонімом є 親王 /шінньо:/ – принц, а дівчат називали 内親王 /найшінно:/. Також існує такий варіант: 親王妃 /шінно:хі/ – принцеса.

一品の宮 /іппон-но-мія/ – принцеса найвищого рангу. Частина 一品 /іппон/ може використовуватися на позначення рангу в принців та принцес; розділу сутри; одного з дев'яти стадій (етапів) в буддистському раю. 宮 /мія/ також може мати різні значення в різних контекстах. У «Генджі моногатарі» це слово набуває значення імператорська принцеса. Дуже часто воно вказує на члена імператорської родини. Також використовується для позначення синтоїстського храму, святилища; імператорського палацу, як наприклад в «Ісе моногатарі». Цей канджі зустрічається у слові 宮殿 /кю:ден/ – палац.

若宮 /вакамія/ – молодий принц, дитина імператора. Вживається в «Генджі моногатарі». Це поняття є полісемічним, воно також може вказувати на святилище, присвячене дитині божества головного святилища.

王家 /о:ке/ – імператорська родина. Використовується в «Генджі моногатарі». Складається з канджі 王 /о:/ – король, монарх; та 家 /ке/ – дім, сім'я. Має декілька синонімів: 王室 /о:шіцу/, 王族 /о:дзоку/.

Посадовці, чиновники

位 /курай/ – титул, чин, ранг. Онне читання /і/ вказує на певну позицію, місце. Тобто цей канджі є багатозначним. Зустрічається в «Генджі моногатарі».

殿 /тоно/ – феодалний лорд; палац. Зустрічається в «Генджі моногатарі» в значенні лорд як сонкейго, або поважна мова. Є полісемічним, отже, має декілька значень. Він може використовуватися на позначення резиденцій осіб, які мають високий статус в суспільстві, зокрема особняки, палаци та святилища. Як у випадку з сайку, ним почали також називати людей високого рангу, які живуть в цих будівлях, тобто нове значення виникло завдяки метонімії. Це слово можна використовувати як іменний суфікс, у такому випадку читання змінюється на /доно/. Якщо порівнювати його з суфіксом 様 /сама/, то останній вважається більш ввічливим. Цей канджі використовували для створення інших політичних термінів. Інше читання – /шінгарі/, що перекладається як «останній».

衛門督 /емон-но-камі/ – керівник варти воріт; голова брамової варти. Офіційний титул в системі імператорської варти, людина з таким титулом відповідальна за охорону палацу та фортець. Згадуються в «Генджі моногатарі».

大將 /тайшьо:/ – генерал, адмірал. Може бути як військовим терміном, так і політичним, оскільки є військовим та аристократичним титулом. Використовується в «Генджі моногатарі» з суфіксом «доно». В «Ісе моногатарі» зустрічається термін 右大將 /удайшьо:/ – «генерал правої гвардії».

隨身 /дзуйджін/ – почет, охоронці. Термін для позначення посадових осіб, що супроводжували та охороняли аристократів, коли ті покидали палац. Згадується в «Генджі моногатарі». Це слово є полісемічним, воно

використовується для найменування статуй, що ставили з обох боків воріт храмів, і які, у свою чергу, повинні були виконувати функцію захисту цих храмів.

守 /камі/ – найвищий чин з чотирьох існуючих у системі ріцурьо. У «Генджі моногатарі» використовується в словосполученні 紀伊守 /кі:-но-камі/ – губернатор провінції Кіі. В «Ісе моногатарі» зустрічається вираз 国の守 /куні-но-камі/ – губернатор провінції, правитель регіону.

大納言 /дайнагон/ – старший радник, старший чиновник при імператорському дворі в системі ріцурьо. Чиновник найвищого рангу після 大臣 /дайджін/. Дайнагон брав участь в державних справах разом з дайджін і виконував роль його замісника, коли той був відсутній. Зустрічається в «Генджі моногатарі» та «Ісе моногатарі». У цього терміна є кунйомі – /о:й-мономо:суцукаса/.

中納言 /чю:нагон/ – середній радник, середній чиновник при імператорському дворі в системі ріцурьо. Був наступним за старшиною після дайнагона та майже нічим не відрізнявся від нього своїми обов'язками. Цей термін також має кунйомі – /нака-но-мономо:суцукаса/.

高官 /ко:кан/ – високопосадовець. Термін в «Генджі моногатарі» для позначення чиновників високого рангу.

大臣 /дайджін/ – титул, що охоплює всіх голів Дайдзьокан, зокрема 右大臣 /удайджін/ – правий голова, 内大臣 /найдайджін/ – середній міністр, 左大臣 /садайджін/ – лівий голова. Використовується в «Генджі моногатарі» та «Ісе моногатарі». Термін «удайджін» зустрічається в «Генджі моногатарі». Його функція полягала в тому, що він відповідав за справи уряду. Існує кунне читання цього терміна – /мігі-но-ооймо:чігімі/.

右大弁 /удайбен/ – голова Убенканкьоку (右弁官局 /убенканкьоку/), урядового органу, який підпорядковувався Дайдзьокан. Вживається в «Генджі моногатарі».

勅使 /чьокуші/ – імператорський посланець. Вживається в «Генджі моногатарі» в значенні «посланець, що передає імператорський указ». В «Ісе моногатарі» зустрічається термін 使者 /шішія/ – посланець, хоча він не обов'язково є імператорським. Дуже часто вони беруть участь в передачі звісток, які стосуються держави та її політичного життя.

官人 /канджін/ – чиновник. У період Хейан цим терміном називали посадовців низького рангу. Використовується в «Генджі моногатарі» та «Ісе моногатарі».

大藏卿 /о:куракьо:/ – голова Міністерства фінансів (大藏省 /о:курашьо:/). Є чиновником четвертого рангу. Зустрічається в «Генджі моногатарі».

関白 /кампаку/ – регент, головний радник імператора. Людина на цій посаді допомагала імператору в державних справах. Використовується в «Генджі моногатарі».

主殿司 /тономо-дзукаса/ – посадовець, який служив в Тономорьо (主殿寮 /тономорьо:/) – в установі, що належала Міністерству імператорського двору (宮内省 /кунайшьо:/). Вживається в «Ісе моногатарі».

大宮人 /о:міябіто/ – придворна особа. Людина яка служить в імператорському дворі. Використовується в «Ісе моногатарі».

右馬頭 /ума-но-камі/ – керівник, капітан Умерьо (右馬寮 /умерьо:/), тобто правої кінної гвардії. Згадується в «Ісе моногатарі».

近衛府 /коное-фу/ – варта, гвардія. Особи, що мали цю посаду, були відповідальними за охорону імператорського палацу, відвідували різноманітні церемонії та супроводжували імператора під час його подорожей. Використовується в «Ісе моногатарі».

Придворні жінки та імператорський гарем

後宮 /ко:кю:/ – гарем імператора; внутрішній палац (тільки для жінок). Позначає як і жінок, які жили в імператорському палаці, так і резиденцію позаду імператорського палацу, де ці жінки жили. Тобто цей термін є полісемічним. Використовується в «Генджі моногатарі».

姫君 /хімегімі/ – принцеса, шляхетна пані. Шанобливий термін, що використовується для позначення старшої дочки дворянина. Зустрічається в «Генджі моногатарі». Існує синонім до цього слова – 姫宮 /хімемія/.

女御 /ньо:го/ – придворна дама; принцеса. Позначає жінку високого рангу в імператорському гаремі. Використовується в «Генджі моногатарі» та «Ісе моногатарі».

更衣 /ко:й/ – придворна дама, нижча в придворній ієрархії, ніж нього. Їхньою початковою роллю було відповідати за зміну одягу імператора, але згодом вони почали бути наложницями. Зустрічається в «Генджі моногатарі». Пізніше це слово набуло нового значення – зміна одягу (更衣室 /ко:йшіцу/ – примірочна).

寵姫 /чьо:кі/ – улюблена наложниця імператора, фаворитка. Використовується в «Генджі моногатарі».

御息所 /міясудокоро/ – наложниці імператора, зокрема, нього, кой тощо. Також цей титул давався жінці, що була матір'ю дитини імператора. Використовується в «Генджі моногатарі» та «Ісе моногатарі».

命婦 /мьо:бу/ – титул придворних дам 5 рангу та вище або дружин державних службовців 5 рангу та вище. Використовується в «Генджі моногатарі».

典侍 /найші-но-суке/ – одна з посад в гаремі імператора (придворна дама спочатку 6, потім 4 рангу). Загалом існує 12 таких посад. У «Генджі моногатарі» використовується кунне читання, однак також існує онне – /тенджі/.

内侍 /найші/ – одна з посад в гаремі імператора. Зустрічається в «Генджі моногатарі».

Інституції, органи влади

藏人所 /куро:додокоро/ – орган при імператорському дворі. Виник на початку періоду Хейан. Він був відповідальний за вирішення приватних справ імператора та його родини, виробництво продуктів для імператорського палацу та забезпечення безпеки. Вживається в «Генджі моногатарі». До цього органу входила, наприклад, посада 藏人 /куро:до/ – чиновники, що спочатку були хранителями імператорських документів і знарядь, однак після його створення вони почали займатися зберіганням конфіденційних документів імператорського двору, передачею імператорських указів тощо.

Місця здійснення державної влади або місця проживання осіб, дотичних до здійснення державної влади

宮中 /кю:чю:/ – резиденція імператора, середина його палацу. Також може позначати територію святилища. Використовується в першому значенні в «Генджі моногатарі».

宮廷 /кю:тей/ – імператорський палац. Використовується в «Генджі моногатарі». В «Ісе моногатарі» вживається синонім до нього – 内裏 /дайрі/.

殿上 /тенджьо:/ – імператорський палац; імператорський двір. Зустрічається в «Ісе моногатарі». Також може бути скороченням від 殿上の間 /тенджьо:-но-ма/ – покої для вельмож.

朝廷 /чьо:тей/ – імператорський палац. Конкретніше – частина імператорського палацу, де імператор веде державні справи, вирішує політичні проблеми тощо. Використовується в «Генджі моногатарі».

御所 /гошьо/ – тронна зала імператора; імператорський палац. Згадується в «Генджі моногатарі» та «Ісе моногатарі».

鴻臚館 /ко:рокан/ – палац, яким користувалися іноземні посланці. Зустрічається в «Генджі моногатарі».

Церемонії, дії та поняття, що стосуються політики

立太子 /ріттайші/ – коронація наслідного принца, входження наслідного принца на престол. Це формальний акт, що закріплює владу в руках нового імператора. Використовується в «Генджі моногатарі».

即位 /сокуй/ – інтронізація, входження на престол. Є політичним актом проголошення імператора правителем. Є одним з ключових у державному правлінні. Вживається в «Генджі моногатарі».

入内 /джюдай/ – в'їзд імператорського кортежу наречених до двору. Якщо конкретніше, то це формальний акт, під час якого жінка проходить всі належні ритуали і стає дружиною імператора, наложницею або придворною дамою, тобто частиною імператорського двору. Зустрічається в «Генджі моногатарі».

奏上 /со:джьо:/ – доповідь імператору. Термін на позначення дії, коли імператору доповідають певну інформацію. Зустрічається в «Генджі моногатарі».

宮仕え /міяцугае/ – служба при імператорському дворі. Виконувати певні доручення тощо. Використовується в «Генджі моногатарі» та «Ісе моногатарі».

御代 /мійо/ – (період) правління імператора. Використовується в «Генджі моногатарі».

政務 /сейму/ – державні справи. Справи, що стосуються політики. Зустрічається в «Генджі моногатарі».

Документи та накази

宣旨 /сенджі/ – письмовий імператорський наказ. Зустрічається в «Генджі моногатарі». Цим словом також називали наложниць імператора.

宣命 /семмьо:/ – назва документів, у яких накази імператора записані в японському стилі. Вживається в «Генджі моногатарі».

Отже, політичні терміни у творах моногатарі доби Хейан, як і релігійні, можуть бути полісемічними, мати синоніми та різні варіанти читання (онйомі та кунйомі). Синонімія іноді виникає через метонімію, коли посада або титул виникає через назву будівлі, у якій особа з цією посадою або титулом жила або служила.

Велика кількість з наведених термінів стосуються системи ріцурьо, що суттєво впливала на розподіл влади, обов'язків та ієрархію в імператорському дворі. Також існують більш загальні терміни, що об'єднують певні посади в одну категорію. Аристократія мала великий вплив на тогочасну політику, тому терміни, пов'язані з нею, є частиною політичної терміносистеми.

Розроблена нами лексико-семантична класифікація політичних термінів у творах моногатарі періоду Хейан виглядає наступним чином:

1. Імператор та його родина.
2. Посадовці, чиновники.
3. Придворні жінки та імператорський гарем.
4. Інституції.
5. Місця здійснення державної влади або місця проживання осіб, дотичних до здійснення державної влади.
6. Церемонії, дії та поняття, що стосуються політики.
7. Документи та накази.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

У 2 розділі нашої бакалаврської роботи ми розглянули релігійні та політичні терміни у творах моногатарі періоду Хейан, проаналізували їх за лексико-семантичним аспектом та виділили дві класифікації: лексико-семантична класифікація релігійних термінів у творах моногатарі періоду Хейан та лексико-семантична класифікація політичних термінів у творах моногатарі

періоду Хейан. Зазначили, що релігійні терміни можна поділити на буддистські та синтоїстські, залежно від того, у якій релігії вони використовуються.

Ці класифікації мають певні спільні риси та відмінні. Вони схожі тим, що мають пункти для найменування осіб, дотичних до релігії або політики; місця, пов'язані з релігією або політичним життям країни; церемонії, дії та поняття, що стосуються релігії або політики. Відмінним є те, що в релігійну термінологію входять найменування божественних сутностей, яких нема в політичній; політична термінологія, у свою чергу, містить найменування інституцій, документів та наказів.

Ми дослідили, що велика кількість політичних термінів виникла завдяки впровадженню системи ріцурьо, що вплинула на існування певних посад та владних органів в Японії доби Хейан, на ієрархію аристократії та роль посадовців всередині країни. Деякі терміни з'являлися під впливом одночасно релігії та політики, зокрема, термін «сайку-но-нього». Релігійні терміни, у свою чергу, виникали під впливом розповсюдження буддизму; також використовувалися вже існуючі синтоїстські терміни.

Ми визначили, що розглянуті релігійні та політичні терміни можуть мати такі особливості: полісемію, зокрема через метонімію; синонімію; одночасне існування онйомі та кунйомі, що теж мало вплив на виникнення синонімів. Вказали на те, що існують певні канджі, які часто використовували під час творення релігійних та політичних термінів, наприклад, 宮 /мія/ в назвах титулів, палаців та святилищ; 殿 /тоно/ у назвах посад, резиденцій високопосадовців і т.д.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження ми проаналізували особливості використання релігійних та політичних термінів у повістях моногатарі доби Хейан, що дало змогу глибше осмислити мовну, культурну та ідеологічну картину тогочасного японського суспільства.

Ми визначили, що релігійні та політичні терміни в японських текстах періоду Хейан не лише виконують номінативну функцію, але й є потужними маркерами культурної приналежності, статусу, соціальної ролі та світогляду персонажів. Їх можна вважати інструментом відображення реалій тогочасного життя, тому що вони дозволяють реконструювати уявлення японців про владу, мораль, духовність, а також про місце людини в суспільстві та у світі.

Ми виявили, що термінологія цього періоду формувалася під впливом як місцевих релігійних уявлень (синтоїзм), так і запозичених концепцій (буддизм, китайська адміністративна система). Це зумовило наявність у релігійній та політичній терміносистемах доби Хейан значної кількості китаїзмів (канго), які у поєднанні з питомими японськими лексемами (ваго).

Було визначено, що досліджувані терміни можуть бути багатозначними (полісемічними), причиною чого часто стає метонімія. Вони можуть мати синонімічні відповідники, які варіюються за ступенем формальності та стилістичної нейтральності. Наприклад, терміни на позначення жриць храмів (сайку, сайін, сайджьо) мають як офіційні, так і образні, метафоричні варіанти. На виникнення синонімів також впливає існування японського (кунного) та китайського (онного) читання.

Ми проаналізували декілька творів, зокрема «Генджі моногатарі» та «Ісе моногатарі», та виявили часте вживання термінів, що мають як релігійне, так і політичне значення, або перебувають на межі цих сфер. Це підтверджує тезу про тісну взаємодію релігії та політики у японському суспільстві того часу.

Наприклад, релігійний статус міг обумовлювати політичну функцію особи, як у випадку жриць імператорського походження.

Крім того, аналіз термінів у їхньому історичному та культурному контексті допоміг зрозуміти, як мова відображала зміни в суспільстві та вплив різних ідей. Також це дослідження важливе для перекладу класичних японських творів, оскільки знання культурних особливостей і значення термінів дозволяє точніше передати зміст, який мав на увазі автор.

Отже, релігійні та політичні терміни в повістях моногатарі доби Хейан — це не лише лінгвістичні одиниці, а й важливі носії ідеологічних та культурних сенсів. Вони допомагають глибше зрозуміти менталітет японського суспільства, його релігійно-філософські уявлення, соціальні структури та мовні особливості. Такий підхід дозволяє розглядати терміносистему як динамічну структуру, що відображає конкретну історичну епоху з її унікальними цінностями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко Ю. С. Лінгвістичні засоби позначення елементів надприродного у японській мові і культурі (на матеріалі міфів і казок) : магістер. роб. / наук. кер. Сverdлова Т. Г. Київ : КНЛУ, 2021. 70 с.
2. Бондаренко І. П., Осадча Ю. В. Японська література: Хрестоматія. Том I (VII–XIII ст.). Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. 562 с.
3. Вереш М. Т. Загальна лінгвістична характеристика християнсько-богословської терміносистеми. Термінологічний вісник. 2013. Вип. 2(2). С. 104–107.
4. Воронова З. Ю. Конспект лекцій з дисципліни «Термінознавство першої іноземної мови (англійська)». Дніпро : ДДТУ, 2017. 60 с.
5. Гавриленко Б. О. Медична термінологія в сучасній японській мові: структурно-семантичний аспект : кваліфікац. роб. магістра / наук. кер. М. А. Охріменко. Київ : КНЛУ, 2022. 96 с.
6. Гілевич А. В. Розвиток японської літератури епохи Хейан у першій половині IX ст. Літературний процес. 2016. С. 136–139.
7. Гурєєва Л. В. Стан та перспективи дослідження міжгалузевої термінології. Вісник ун-ту ім. Альфреда Нобеля. 2018. № 2(16). С. 23–26.
8. Дмитрук Л. А., Фурт Д. В. Термінологія : навчальний посібник. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2020. 172 с.
9. Дудкін І. О., Ткаченко Є. Ю., Панова Т. М. Класифікація термінів за будовою та їх переклад. Наукові праці Нац. ун-ту цивільного захисту України. 2010. Вип. 1. С. 440–445.
10. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : КМ Academia, 2000. 216 с.
11. Жалай В. Я., Линник Т. Г., Пархоменко А. Ф., Рахманова І. І., Рубашова Л. М. Політична термінологія у сучасному інформаційному просторі. Лінгвістика XXI століття. Київ, 2019. С. 5–51.

12. Жерновой Є. Г. Релігійна термінологія сучасної французької мови : дис. ... канд. філол. наук. Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2003. 172 с.
13. Закреницька Л. А. До питання полісемії та омонімії у фаховій термінології. Наукові записки [Нац. ун-т «Острозька академія»]. Сер. : Філологічна. 2013. Вип. 36. С. 26–28.
14. Залай В. Я. та ін. Політична термінологія у сучасному інформаційному просторі. Лінгвістика ХХІ століття. Київ, 2019. С. 5–51.
15. Карпенко Н. А., Шаркова Г. В. Особливості відтворення прагматики сучасних політичних термінів. Наук. вісник Міжнар. гуманіт. ун-ту. 2019. С. 86–88.
16. Капранов С. В. Жриці сайо в добу Хейан та «Ісе моногатарі». Київ : Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», 2000. С. 29–36.
17. Капранов С. В. Місце раннього Хейану в історії японської культури. Наук. записки НаУКМА: Теорія та історія культури. 2001. Т. 19. С. 73–76.
18. Комарницька Т. К., Комісаров К. Ю. Сучасна японська літературна мова: теоретичний курс : у 2 т. Т. 1. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 320 с.
19. Лазебна О. А., Яременко О. А. Тематична класифікація термінологічної лексики військово-політичного дискурсу. Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Сер. : Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32(71), № 6(1). С. 185–190.
20. Лященко Т. В. Особливості вживання політичної термінології в англomовному публіцистичному дискурсі та проблеми перекладу : магістер. роб. / наук. кер. Н. В. Зінукова. Дніпро : Ун-т ім. Альфреда Нобеля, 2023. 143 с.
21. Мірошниченко О. І. Жанрово-стилістичні та лексико-семантичні особливості перекладу англomовних фахових медіа текстів : магістер. дис. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020. 194 с.

22. Павлова О. Терміни, професіоналізми і номенклатурні знаки. Вісник НУ «Львівська політехніка». Сер. «Проблеми української термінології». 2008. № 620. С. 49–54.
23. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови : підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль : Навч. книга Богдан, 2000. 248 с.
24. Проценко Т. В. (Сїренко Т. В.) Історія виникнення науки про терміни. Наук. записки. Сер. : Фїлологічні науки. 2011. Вип. 95. Ч. 2. С. 580.
25. Туровська Л. В. Українська суспільно-полїтична терміносистема. Термінологїчний вісник. 2017. Вип. 4. С. 173–185.
26. Чайка О. І., Остапенко Я. О. Новїтній погляд на поняття «термін» у лїнгвістиці. Фїлологічний часопис. 2020. Вип. 2. С. 103–110.
27. Цюпа Г. В. Дослїдження усвідомлених диспозицій релїгїйної особистостї / наук. кер. І. М. Шаповал. Кривий Рїг : КДПУ, 2023. 24 с.
28. Щерба Д. В. Термін та його дефїніція. Вісник ЖДУ ім. І. Франка. 2006. Вип. 28. С. 237–239.
29. Яценко Н. О. Суспільно-полїтична термінологїя в сучасній українській мові. Термінологїчний вісник. 2021. Вип. 6. С. 276–283.
30. Atma Y. D., Limantoro G. H. History of Japanese Writing System; From Kanji Into Hiragana. International Journal of Multidisciplinary Sciences and Arts. 2024. Vol. 3, No. 4. Pp. 96–102.
31. Bjarke F. A History of the Japanese Language. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. 462 p.
32. Cadahia V. P. Political and legislative systems of Tang China and Asuka, Nara and Heian Japan. Santiago de Compostela : University of Santiago de Compostela, 2021. 20 p.
33. Frédéric L. Monogatari. In: Japan Encyclopedia / transl. by Käthe Roth. Cambridge : Belknap Press of Harvard University Press, 2002. 1136 p.
34. Guest J. Primers, Commentaries, and Kanbun Literacy in Japanese Literary Culture, 950–1250 CE. Columbia University, 2013. 24 p.

35. Jahan N. A. The Origin and Development of Hiragana and Katakana. Lethbridge : University of Lethbridge, 2017. 22 p.
36. Martin S. E. The Japanese Language Through Time. New Haven : Yale University Press, 1987. 964 p.
37. Mykytka M.-D. The Concept of "Religious Term" and Its Basic Features. Scientific Journal of Polonia University. Lviv, 2020. P. 35–41.
38. Ogiso T., Komachi M., Den Y., Matsumoto Y. UniDic for Early Middle Japanese. In: Proceedings of the Eighth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC'12). 2012. Pp. 911–915.
39. Pettersson A. Introduction: Concepts of Literature and Transcultural Literary History. In: Literary History: Towards a Global Perspective. Vol. 1. Berlin ; New York : Walter de Gruyter, 2006. Pp. 1–35.
40. Robert J. Reflections on a Buddhist Scene in The Tale of Genji. Cipango: French Journal of Japanese Studies. Collège de France, 2014. Pp. 85–96.
41. Sudipta D., Chatterjee S. Japan and Buddhism. International Journal of Research and Analytical Reviews (IJRAR). 2020. Vol. 7, No. 3. Pp. 340–343.
42. Jisho.org. Jisho: Japanese Dictionary. URL: <https://jisho.org> (дата звернення 01.06.2025 р.).
43. Goo 辞書. goo 辞書: 日本語・英語・四字熟語のオンライン辞書. URL: <https://dictionary.goo.ne.jp> (дата звернення 01.06.2025 р.).